

raverat. utque moriens præceperat, die qua profecturum se dixerat. Portatum est corpus ejus ad dominam suam sanctam Beccensem Mariam, et juxta suos patres sepultum. Talibus beneficiis beata Dei genitrix genus Crispinorum, et alios quamplures cujusque ordinis, et generis, ad suam familiaritatem

A adduxit, ut firmitiori fide et ardentiori amore ejus auferant implorare in suis necessitatibus auxilium, quatenus per ipsius intercessionem recuperare valeant Filii sui Domini nostri Jesu Christi gratiam, qui vivit et regnat cum Patre, et Spiritu sancto Deus in æcula. Amen.

57 VITA S. AUGUSTINI

MONACHI BENEDICTINI, PRIMI CANTUARIENSIIUM ARCHIEP
APOSTOLI.

ANGLORUM

Ex vet. ms. Beccensis abbatiæ.

PROLOGUS IN VITAM.

Quæ de ipsius primi Anglorum institutoris Augustini vita et signis venerabilis Bedæ depromit historia (79*), quæque ab ipso prætermissa in aliis cœditi-
B libus vetustis reperimus, fidelissime nostro malleolo recudimus. Quæ etiam post ejus ad sidera triumphum declarata ac descripta legimus, eadem probabili fide adjungimus. Quæ vero præsentialiter, testibus populis, et probatissimarum personarum indicibus oculis, luce clarius rutilant, suis radiis credentes illustrant, hæsitantes reverberant. Posse-
C mus et inspectorum, et curatorum pleraque retexere loca et nomina, nisi vetaret nausea. Super omnia beati Gregorii cadent testimonia (80): qui hunc scriptis declarat plurima patrasse signa. Hæc itaque quæ lectione, vel visu novimus, alio libro fasius exposuimus (81), quatenus insatiabilibus

paternæ dilectionis filiis obsecundaremus. At hunc libellum paululum contraximus, ut inter divini et humani convivii solemnia, benignis et fraternis (82) hospitibus obtemperemus. Simul etiam aliæ confratrum Ecclesiæ, per hunc oceanum diffusæ, ad quas hæc contigerit pervenire, nativo cogantur amore, tanquam sui protoparentis filiæ. Verumtamen super hoc compendii propositum, video crescente Elisæi oleo superfluoere vas memu. Oramus ergo omnes eruditissimos ac benignissimos doctores, ac discipulos Dominicæ scholæ, ut hæc, tam lucide comprobata, non solum non renuant credere, verum etiam plena benevolentia paterni affectus suscipere, jugique fide, contra improbos, studeant celebrare.

INCIPIT VITA.

Fortem armatum cujus atrium, mandus; cujus firmamentum, regna terrarum; cujus præda, genus humanum: noster armatus in nostra etiam infirmitate, longe fortior congressus potentialiter, parata in se cruce, plaga nunquam sanabili transfixit, et omnia opprobriorum tela ac jacula sibi injecta in illum retorsit. Omnia ejus arma abstulit, ipsumque æterno carcere ac supplicis mancipatum irrevocabiliter damnavit. Omnia spolia ipsius jure triumphata, apostolicis ductibus suis distribuit electosque principes, super gentes, nationes, et regna, constituit (*Luc. xi*). Remansit Britannici Oceani orbis æquoreus, ab universali orbe circumcisus. Hunc ille rex præpotentissimus, Augustino fideli dispensatori suo quondam venturo, reservavit, qui noctem verteret in diem, et novam ac veram, post tenebras, perpetuam infunderet lucem. Pollebat jam papa Gregorius humani generis splendor immensus,

qui hunc divino instinctu segregaret in opus Dominicum, ut quondam Petrus Barnabam et Saulam (*Act. xiii, 2*). Intenderat ipse hanc palmam præripere, sed respondit Dominus hoc privilegium Augustini esse. Nam pueros, niveo candore super Romam visos, audiens Anglos vocari, et provinciales Deiros, ac regem terræ Alle nuncupari; et Anglos, inquit, angelis sociari, et Deiros, de ira Dei liberati, ac Dei laudem in terra alleluia oportet decantari.

Paratis itaque rebus mittit Augustinum, Dei scientia omni-que virtute florentem, cum quadraginta electissimis comitibus, quos religiosos novit et promptos in divinis dogmatibus. Viam salutarem alacres accelerabant, et per aliquot dies longius processerant. Ecce autem ventosa fama, a maligno adversario vulgi ore ventilata, terruit athletas Domini, quæ diceret gentem quam petebant cunctis mortalibus ferociorem esse, sanguinem humanum

(79*) Historiæ gent. Anglorum, lib. 1, a cap. 23 ad finem, et l. II, cap. 1, 2, 3.

(80) Refert S. Beda, ubi supra.

(81) Auctor prolixiorum Vitam S. Augustini composuit.

(82) Manachus fuit.

scire, pati non posse Christianos vivere, nullo verò modo ab idolis suis eos revocari, nec ad Christum converti posse. Sic quondam discipulis Domini mare navigantibus, ventus **58** contrarius obstitit, donec, increpata modica eorum fide, fluctus, quos ipse calcaverat Dominus, imperio sedaret. Mittunt itaque suppliciter beato Gregorio Augustinum, quatenus eos permittat redire domum, nec tantum discrimen subire in vacuum. Sed a Gregorio, secundum nomen suum, prævigil, missa epistola quod magnum laborem major gloria consequatur, et ut Augustino, quem eis jam abbatem ordinaverat in omnibus obedirent, qui etiam apostolica ferebat scripta ad Etherium (83) Arelatensem archipræsulem, quatenus his Dei legatis solatiretur in necessitatibus: Ita jam sunt corroborati ut cum majori gaudio, quem ante vehementer expaverant, laborem pereurrent.

Interea multis signis per Augustinum divinitus collatis, consolabantur plurimum, ex quibus, verbi gratia, hic inserimus unum, imo in uno trinum, omnibus ejus loci ubi factum est semper celeberrimum, atque etiam scriptis creditum. Jam ille chorus sanctorum, legens iter per Andegavensem provinciam, subeunt villam, Sai (84) appellatam. Quos rusticolarum turba indomita; ut ignotos et externos, humili habitu ac pedestri incessu despectos, risu et apporia afflicebat. Et viri quidem ad seminarum vesaniam indemnes videbantur. Illæ vero, velut conjuratae, in innocentes advenas tota insultatione ferebantur. Jamque rare ejectos, ut rabidæ canes ululatu, rugitu ac frenitu insectabantur. Proximam alium tunc astantem lassos viatores captantes ad requiescendum, inde etiam a ludibroso impetu exturbantur viraginum. At unam almi ducis vestigia, irreverentius astringentem, seu colubram, cum ille prætento baculo vellet repellere, tanquam feram, illico baculus de manu ejus, velut ab arcu sagitta, excutitur, et per tria fere stadia evolans, humi affigitur. Subsequitur dux cum devoto choro, quasi eo se vocante Domino. Augustinus baculum ereclit, et cum baculo perpetuum aquæ fontem extrahit. Quo pariter a gravi siti relevati, æternas immolant gratias divinæ bonitati. Ibi suaviter fessos artus resolventes noctem ipsam in Dei laudibus exegere. Quos pulsos hospitio, residesque sub aere nude, semper miserans altissima benignitas operuit gloria pro tecto, fuso scilicet desuper splendore æthereo, qui solem vinceret fulgore novo, ne indutos arma lucis tenebrarum auget obsidit, pulchre etiam columna lucis, quæ quondam præcedebat filios Israel ad terram repromissionis, super istos refidit, qui de Ægypto erronea, juxta sui interpretationem, tenebrosa, tot gentes eductas, præcedente fidei luce Christo credentes inducerent in regnam claritatis æternum. Adnotavit autem dux

A legationis nomen suum causamque itineris scribens baculo in terra juxta fontem, his litteris: « Hic hospitium habuit servus servorum Dei, Augustinus, quem misit ad convertendos Anglos beatus papa Gregorius. » Inguente jam aurora, arreptum iter maturant percurrere ad Dominica lucra, agente forsitan divina sententia, ut qui ultro collatam benedictionis gratiam in hospitibus Dominicis repulsissent, jam non assequerentur, cum vellet. Jam die claro, tota illuc vicinia accurrit, ubi a superno cardine, usque in terram, jubar solare super cives cœli adhuc peregrinos terræ, videre plurimi radiare. Aspiciunt ibi etiam mirabilia Dei in sanctis suis coruscare de terra, sicut noctu vi lerant radiantem columnam de arce superna. Stupent et novam fontem sibi perpetua ac dulci vena scabere, et incomparabilis bonitatis advenas hæc beneficia sibi pro malefactis reddidisse. Discentes etiam et litteris nomen præclari doctoris, et tam salutiferam causam itinera, nubilosa confusione reatum suum deplanxere, quod Christi legationi et saluti gentium tam improbe restitere. Heu nos furiosos, dicebant, quod tantorum angelorum non meruimus foveri benedictione, nec imbui dulcedine! Condidere itaque ecclesiam in eodem loco unanimi devotione, et in honore ac nomine sancti Augustini Christo dedicavere. Altare vero, ubi ejus scripta legerant, statuere, ut cujus non merebantur corporali gaudere præsentia, perpetuo enim præsentem haberent in ipsa sua ecclesia. Ibi etiam præcordialis Pater permulta se poscentibus repræsentat beneficia, multa sanitarum exhibet miracula. Verumtamen ab hac ecclesia perpetuo repudio omne arcetur genus seminarum, ut omnibus sanctorum injuriatoribus semper sint in exemplum.

Quædam matrona dives huc cum cereo appetebat ingressum, et interminantibus omnibus urgebat propositam, dicens se non peccasse in sanctum, sed velle se honorare eum. Vix autem inconcessam metam attigerat, et subito ruptis intestinis expirat; forasque extracta mortua, omnes credere docuit quod nulli crediderat, et quæ omnes vincere sua putavit præsumptione, omnibus palam interdixit talia nunquam præsumere.

D Habent tamen ibi feminae sua receptacula et sacraria, ubi orare et gratias Deo agere, vota sua reddere, divina mysteria audire, et salutaria sacramenta possint percipere. Habent et Augustinum in omnibus necessitatibus suis benignum auditorem, precumque ac desideriorum justorum promptum executorem, præter inviolabilem ecclesiæ suæ conditionem. Vehementer autem admirari solent Andegavenses advenæ, alique hujus notitiæ, dum apud ipsius Augustini corporalem requiem aspiciant, quaslibet feminas usque ad ipsius tumbæ oscula accedere; et nullam unquam apud ipsos ecclesiæ

83) Etherio Arelatensi missa epistola a B. Gregorio exstat lib. ix epist. 65.

84) Forte pons Cæsaris, Gal. Pont de Cé.

tua limen posse attingere, nec de fonte potare. Quibus respondetur istas ad hunc rite intrare quæ eum recipere, illas vero jure repelli quæ eum repudiavere.

Competit huic antiquo nuperimum ejus ibi **59** gestum subnectere miraculum, quanquam morosius prosequamur ipsum luciferum festinantem ad Anglicum Oceanum. Venerat pridem reverentissimus Andegavensis præsul Goiffridus Doroberniam, gaudens ipsum antiquum suæ patriæ hospitem revisere Augustinum. Qui, audiens a fratribus monasterii præscripta recitari miracula, optime recognovit, et testimonio fidei astipulando comprobavit, recentisque facti ejus apud se, et apud ipsam Ecclesiam relator egregius ita narravit :

Hanc sane ecclesiam in nostra præsentia, ab amatrice tanti patroni plebe solemnius reædificatam, ego in ipsius honore et nomine, ut primitus nata est, Domino proxime dedicavi. Adolescebant longe lateque in circuitu arborum segetes, et sata jam in spicas et aristas maturescentia. Inundantibus autem ad dedicationem populis, velut ipse effunderetur fluvius Ligeris, ita conculcatæ, attritæ et comminutæ sunt illius arvalis æquoris annonæ, ut non modo tam percussæ, vel con fractæ notarentur stipulæ quam passim exhaustæ, vel scopatæ aræ. Adeo in hoc desiderabili congressu Augustinensis solemnitatis, nemo attendebat quatenus vel suis, vel alienis parceret dannis. Jam illius anni vale fecere defunctæ spei et fructui, usque in alium Augustum irremeabili. Sperabant in Augustini largitate, sed in alia, quam quæ tunc excesserat, benedictione. Verum ex hac desperatione, major admirationis ac fidei nata est lætitia, dum hæc tellus tam pessumdata et condemnata omnes terras ipsius provinciæ in messe supergrederetur, et altitudine frugum et copia. Unde circa tantum advocatum suum Augustinum, tanta omnium excrevit veneratio ac fidei devotio ut credant eum ubivis gentium invocatum adesse, et quidquid a Domino postulet obtinere et dare posse. His de veteri et novo competenter expositis, jam Oceanum occupantem legatum Domini subsequamur.

Finito jam principali orbe gentium terrestri calle, Augustinus navigat in æquoreum orbem Britannis, et excipitur, cum suprascripto numero sociorum quaterdeno, in opimam et prægrandem insulam Cantia, Tanetum vocabulo. Hæc primam se Christum in suis legatariis suscepisse merito triumphat in benedictione, felix tellus sua fertilitate, sed felicissima tot deiferorum ac civium supernorum primitiva hospitalitate. Sic, inquam, dirigente Spiritu Domini ejus viam, applicuit proxime quasi sub ipsam regiæ metropolis portam; ubi sedem habeat perpetuam, et secus ipsam requiem sempiternam.

Ecce, beate protoparens regenerationis gentis Anglicæ, relinquens augustam parentem Romam,

A Angliam suscepisti filiam, quam sidereo Regi formosam enutrias sponsam. Jam post magnum orbem terræ, intrasti hunc vastissimi Oceani orbem alterum, serena facie pulcherrimum ac fecundissimum arvis, pratis, pascuis, fluvii, fretis uberrimum; montibus, campis, silvis gratissimum; urbibus populosis ac transmarinis institorum negotiis festivissimum; gente candida, rerumque opibus illustriissimum. Hoc scilicet tam ingens, et præclarum Elysium, jam olim tibi electo officiali suo, omnium Artifex præordinavit. Qui a primordio mundum omni ornato ac decore perfectum, edito homini possidendum exhibuit. Hæc gens facie formosa, sed idololatricæ fuligine denigrata, ut Moysi Æthiopissa, parte in Jordane abluta, ascendet tota dealbata. Jam, ad majorem Dei et coronæ tuæ gloriam, illa novæ lucis columna, quæ priscum populum eduxit in fide, et cruce resurgentis Christi erecta, tu eluceas gentium populum de Ægyptiacis tenebris infidelitatis, et umbra mortis, introduces post Jesum Nave in terram repromissionis, terram lactis et mellis. Tibi enim evangelico duci gratia contulit Evangelii, quod negatum est legifero Moysi, quodque ille in Lege non potuit consequi, tu in vero illum tuo explere meruisti. Jam de spoliis victi tyranni et de regno captivi prædonis, facies Deo nostro regnum (*Apoc. v. 10*), et populum acquisitionis (*I Petr. ii. 9*). Jam post celeste regnum et laborum præmia, hæc erit perpetua possessio tua, quæ per te Domino est acquisita. Et cujus fugisti temporalia commoda, jam possidebis hæreditaria lucra. Illic positus in antemurali turritam servabis speculam, unde universam jugiter tuearis tibi dicatam patriam.

Præsidebat (85) Doroberniæ Edelbrithus tertius regum Anglorum, sed qui primus foret civis angelorum. Uxor illi Christianissima, nomine Bertha, regia puella, regiis parentibus ex Francis regibus procreata, tali sacramento erat conjuncta, quatenus, in Christianitatis observantia, nulla infestaretur versutia. Hæc advenis Christi janua ad regem erat pervia. Mandat ergo regi prudens Augustinus, per idoneos nuntios se de Roma suæ suorumque salutis gratia missos a Romano antistite, si modo dignentur beatifico nuntio, quem afferant a quiescere. Rex jubet tam præstabiles advenas, in ipsa qua recepti sunt insula, suum adventum maturum opperiri, eisque vitæ commoda plene ministrari. Hæc diu remoratus venit in Tanetum, residensque sub divo; vana enim suspicione vetusti erroris augurabatur se intra domum aliqua incantatione posse seduci, forinsecus vero non posse in conspectu cæli. Foris præbebat sanctis audientiam sui. Absurde quippe nox timebat obscurari a luciferis Dei et filii dici.

Augustinus, afflatus Spiritu sancto, ingerens pacem et salutem regi, suisque omnibus et regno, refert se suosque consortes missos ad ipsum, sequere

(85) Cantuariæ. Edelbrithus Cantuariorum rex. Malmesbur. l. i. Regum Angl., cap. 4.

etiam ultronea benevolentia venisse, quatenus gaudium, et gloriam et regnum annuntient æternum, ubi cœdientes suis dictis sempiternaliter vivant et exsultent. Indicat **60** omnium creatorem Deum Dei omnipotentem, tantum homines a se factos dilexisse, ut homo et filius hominis, salva semper deitate, dignaretur fieri, quatenus homines morte sua redemptos faceret filios Dei. Cujus nativitati nova stella alluxit, cujus pedibus mare calcabile servivit, cujus passionis injuria sol radios suos abscondit, cujus sepulturæ, et resurrectioni, omnis terra contremuit et acquievit. Ipse est, inquit, Dominus Jesus Christus, ab exordio mundi, ab omnibus patriarchis et prophetis, Dei Filius pronuntiatus, de Spiritu sancto conceptus, de Virgine natus, et innumeris signis Deus et homo ubique declaratus; jamque ab omnibus gentibus ut omnium Salvator creditus, cognitus, ac susceptus. Hunc ergo, illa sua charitate nos stimulante, qua pro nobis animam posuit, quaque vos in æterno regno suo habere socios totis visceribus desideramus; sicut ex uno homine omnes procreati sumus: hunc, inquam, Conditorem et Salvatorem omnium, in quem credentes salvi sitis, vobis annuntiamus, quia sine ulla ambiguitate, promissa præmia proveniunt credentibus, et infinita supplicia contemnentibus. Ista et alia quam plurima Dominico legato proloquente, et Innumeris divinarum virtutum testimoniiis vera comprobante, simulque imaginem sancti Redemptoris decoroso et aurose in tabula depictam prælibante, quo discerent etiam alienigenæ ei gratias immolare. Rex admiratus laudat quidem et beatificat tanta promissa, simulque gratias reddit sanctorum benevolentia qui, de tam longinquo venerunt suæ salvationi consulere. At vero ex nativa cæcitate lippientibus oculis, impatiens tantæ lucis splendorem ferre, respondit se non posse veteres patrum suorum ritus, quos tota Anglia cœtenus coluisset, exuere; ac novis incertisque cæremoniis juvenescere. Veruntamen ipsos pro bona sua industria se velle in suam civitatem Doroberniam amica civilitate suscipere, vitæque subsidiis sufficienter refovere simul etiam quotquot possent ad suam sectam convertere, ultro se eis annuere.

Sic ergo Dei dispensatione cor regis illustrante, **D** Augustinus cum pusillo grege Domini, quibus complacuit Patri gratiarum dare regnum, cum canoris ketaniis veniens Doroberniam, hanc antiphonam gratanter inchoat, et cum omnibus dulci modulatione decantat: Deprecamur te, Domine, in omni misericordia tua, ut auferatur furor tuus et ira tua a civitate ista, et a domo sancta tua, quoniam peccavimus. Bene se tali confessione peccatoribus increbant, quos Deo reconciliare et relaxare venerant. Tali devotione protodocoris, et in fide Christi protopatris, Angliæ metropolim suam cum triumphali crucis labaro ingredientibus, erat angelos custodes dicere credituris civibus: *Aperite*

A portas, et ingrediatur gens justa, custodiens veritatem legationissuæ. *Vetus error abiit idololatriæ (Isai. xxvi, 2, 5), ut hic amodo servetur pax Christi et Ecclesiæ.* Jam hic ruere muri videbantur Jericho ubi ædificentur muri Jerusalem. Ruunt scilicet, non saxea mœnia, sed dæmonum munitiones, et saxa numina, a sanctorum terrore dissoluta, quæ cultores suos captivitate et obsidione damnaverant æterna. Jam hic Sponsus gloriæ, urbem sibi novam Jerusalem per archipolum Augustinum suosque complices artifices molitur, cujus fundamenta et muri ex auro mundo, et omni lapide pretioso; cujus designatores, patriarchæ; cujus mercatores, propheta; cujus ædificatores, apostolici Patres; cujus illustratores et politores gemmarum, martyres; cujus instructissimi dictatores, confessores; cujus pulchritudo in domibus eburneis, virgines; cujus ornamenta, omne quod visu pulchrum est, theoricis oculis delectabile. In summitate, et ambitu murorum, jugis et pervigil stat custodia angelorum. Hujus tam decorabilis urbis primus institutor asciscitur Augustinus, ut Sponsi præ filiis hominum speciosus, amicus et sponsæ gloriæ et honore coronatæ, paranymphus. Hic modo dum pro castris Dominicis decertandum, et subactis rebellibus gentibus ad urbem erit triumphandum. Iste primicerius consul, et Domini testamenti angelus, perpetuum hæreditabit thronum, omniumque successorum, dum veniat Princeps pastorum, ut pater filiorum apicem referet primarium. **C** Postquam autem terrenos labores mutaverit cœlesti coronæ, tunc uti nunc lucet, potentius regnabit in arce Sion, arce sua splendida, quæ supra urbem, turrium attollit verticem in aera, quæ tam principalis thesauri totque conreconditor principum gratia, tota in excelsis fulgeat aurea, unde usque in diem regenerationis omnium, suam protegat Jerusalem cum tota patria, virtute, et oratione perpetua.

Igitur novi armigeri Domini sedebant in civitate condenda Christo, donec induerentur virtute ex alto, et auxilio opportuno. Quis autem explicet hos nubigenas, scilicet ut nubes volantes, angelos viventes, flores eremi, Antonios et Macharios, in urbe exhibentes omnia mundi oblectamenta pulchra et suavia, velut lethiferum vaporem, non solum fugientes, verum etiam omnes auditores parturienti charitate, et præcordiali parturitioe, ad infinita æternorum gaudiorum sæcula impellentes? Nil de mortalium opibus, præter salvandas animas ambiebant, sola divina et superna inexplebilitate appetebant.

Lucet ab orientali plaga confessoris Christi Martini basilica, dimidio fere stadio ab ecclesia Domini Salvatoris remota, olim a Romanis Christianis condita, hodieque sacris officiis prædita. Nam per quadringentos circiter annos, usque ad Maximum imperatorem, incoluerant Romani hæc climata, qui de Gratiano et Valentiniano augustis, civili bello **61** triumphavit; quo abstractis militibus Britanniam Romano robore exhaustit. In ipsa itaque eccle-

sia sacratissimus pontifex Letardus Christianissimæ A reginæ Berthæ sacras missas (86), et Dominica officia assiduabat; qui illi a regia Francia datus est comes, et custos probatissimus in omni sancta observantia, ne qua Dominici prestigii gloria, splendidissima fidei Christi in ea offuscaret monilia. Utque maximis assimilemus minora, prævenerat hic apostolici Augustini prædicamenta, ut lucifer auroram, et aurora solem, illum videlicet Solem, quem clarius extulit Augustinus Oceano, tanquam sponsum procedentem de thalamo suo (*Psal. xviii, 6*). Is quoque, ut præcursor et janitor, Christum ferentibus legatis ultro aperuit. Cum hoc sane beato præsule Letardo, Dei famulus Augustinus, sui que socii, addito magno salutis gaudio, in omnibus Dominicis mysteriis una erant Ecclesia et collatio, unus spiritus in unico Domino suo. Hi etiam novi, velut suos, prævios persecuti, et tanquam aurum superductum argento, decorabant ipsos præcessores superveniendo. Sanctus vero Augustinus, sui que in omnibus sectatores, magna signorum gratia præditi, omnes curabant, vel sibi præsentatos, vel a se visitatos debiles et ægrotos. Stupebant gentes, a tanto virtutum fulmine exterrite, ambigentes quid vehementius admirarentur, an terrigenas transcentes in cœlites, an mortales immortalitatem animarum et corporum, vita et prædicatione certissima astipulantes, an dilectionem, quæ fortis est ut mors (*Cant. viii, 6*), qua secum omnes trahere ad superna consortia æstuant, qua pro hostium etiam, quasi pro fratrum salute, se traderent: an tandem quod ipsa sanctorum promissa tam perspicuis miraculorum coruscationibus ac testimoniis credibilia facta sunt nimis. Dicebant diversi, aut homines in Deos mutatos, aut inter homines humana specie conversari Deos. Hæc ex toto fallebat rudis vulgi opinio; de suis adoptivis dicente Domino: *Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes*. (*Psal. lxxxii, 6*). Crediderunt itaque Christo plerique victa durtia, tantæ novitatis admiratione.

Tantis etiam rerum fulgoribus, rex ipse pavore et oblectatione divina attonitus, Augustino jugi instantia persuadente, Ecclesia orante, regina, ut sacris litteris erudita, permulcente, sanctis Patribus gratificantibus opportune vel importune, ultro abdicatis feralibus inferorum numinibus, efficitur in Christo divinæ adoptionis filius. Jamque cunctis cœlorum virtutibus sublimiter congratulantibus, et populorum turmis ad tanta solemnia occurrentibus, baptizat novum Constantinum Silvester novus. Ungitur evangelicus David oleo lætitiæ, et intronizatur mansuetus solio misericordiæ. Coronatur ecclesiasticus Salomon corona pacifica, in æquitate et sapientia. Præbet se de imperio servorum Dei famulum, convertitur princeps ducum in evangelicum parvulum, et dominator populorum sociumque se proficitur pauperum. Gaudet Augustinus et Ecclesia amplius se habere adiutorem quam ante timuissent

persecutorem. Ille etiam subjectos sibi reges et optimates, cum populis suis Christo acquirit, snumque prius imperium mavult esse dilatando et propagando Christi regnum.

Primum itaque Augustinum, promptiorem ad omnium salutem quam ad sui prælationem, ad Ætherium Arelatis archiepiscopum, sibi suæque genti consecrandum apostolum mittit, videlicet ut Deus voluit, et beatus papa Gregorius Spiritu Dei prærogavit. Qui, transfretato æquore, accepto apostolatu a domino, et benedictione omnium gentium primarium Anglicæ genti retulit patriarchatum, et patriarchale patrociniū. Quem Deo amabilis rex, ut angelum testamenti Dei, triumphali gaudio excipiens, utque pusillus Zachæus Dominum, statuit eum suæ metropolis ecclesiasticum præsidem; in qua primitus susceperat hospitem, nec tantum urbis, sed et totius orbis sui speculativum præterendit custodem. Solium regni in pontificalem cathedram, aulam regiam, Augustino reformante ac dedicante, in regnicam Christi vertit ecclesiam. Ad orientem vero in suburbano colle regale et apostolicum Petri et Pauli attollit monasterium, tanquam urbis præsidium et munimentum, quod in arcem, et speculam regni, exaltat bravium, quod pretiosissima jam cœli thesaurizat ornamenta, videlicet ipsius Augustini, sanctorumque successorum ejus pontificum, atque regum splendidissima corpora, quæ in revelatione gloriæ magni Christi resiliunt in gloria. Tu quoque Rhofensis hierarchia, Andree apostoli tuo titulo incluta, et Dorobornensis Ecclesiæ dextra suffraganea; tuque Lundeniæ pontificalis prærogativa, magni Pauli gloria, coronata beatæ memoriæ Edelberto regi nostro conditori, atque Augustino institutori, debetis in Domino æterna benedictionum præconia.

At novus Domini sacerdos ardens tanta gaudia attentissimo Gregorio nuntiare, in ipso reditu suo mittit Romam eximie sanctitatis viros, Laurentium tunc presbyterum, post sui sacri primatus successorem primum, sui que suburbanæ monasterii primum, abbatem Petrum. Ili, volucris animo ac studio sancto papæ admissi, referunt gentem Anglorum cum rege suo, in Christi populum transisse et regnum, Augustinum illis pontificem consecratum, verum ad tam multam messem credentium, paucas manus non sufficere operariorum. Proferunt et diversas novi præconis Augustini interrogationes, quibus rudis populus certius erudiat. Tunc præcellentissimus apostolicus, ineffabiliter exhilaratus, fuis Deo infinitis gratiarum sacrificiis, et orato Domino messis ut mittat operarios in messem suam, exaurit monasteria sua et ecclesias, et quidquid potest eruditorum ac religiosorum virorum in opus Evangelii efflagitare, toto mentis affectu, unico Augustino, et unice amate genti certat delegare. Huic sancto contubernio præpõeant quatuor ecclesiastici proceres, seu quatuor evangelistæ, Mellitus, Justus, Paulinus, Rufianus. Mellitus abbas mellifluus tunc

¶ Pontifex Letardus Berthæ reginæ Christiana officia subministrat. Malmesbur. ubi supra.

præcebat splendido choro Gregoriano. Mittit et apostolicum Augustino pallium, grande scilicet Christi et Ecclesie sacramentum, tanquam omnium virtutum indumentum, quod est vinculum dilectionis Dei, et fratrum, ut Christi vicarius sit medius conciliator Dei et hominum, et zona paternæ justitiæ circumcinctus, angelos et homines, terram confederet et cœlum. Addit sacrosancta xenia, apostolorum scilicet et martyrum vivifica pignora [pignora] ac diversa quæ ecclesie, quæ sacerdotibus, quæ altaribus, ac Dominicis ministris conveniant, ornamenta. Librorum quoque adjungit opimum convivium, et indeficiens ad vitæ patriam viaticum. Mittit etiam præfatarum enodatas et explanatas interrogationum quæstiones, quas in Historia Bedæ lector reperiet (87). Ex quibus unum hic videtur commentandum quod diversi usus Ecclesiarum, nequaquam faciunt apud sanas mentes divortium, salva modo fide, et observatione catholica, sed sicut unius corporis diversa sunt membra et officia, sic regia sponsi Domini varietate circumamicta, tam multimoda quam multifaria triumphat in gloria. Sic et una corona multicoloribus textur floribus, et unum monile aureum variis gemmarum illustratur splendoribus, et diversis vocum discriminibus unum concentum reddimus.

Scribit etiam Augustino de sua ditione, sic inclipens (D. GÆCON. *epistola ad B. Augustinum*, lib. XII, *epist.* 15) :

« Reverentissimo et sanctissimo fratri AUGUSTINO, C GÆCONIUS, servus servorum Dei. Cum certum sit pro omnipotente Deo laborantibus ineffabilia æterni regni præmia reservari, nobis tamen eis necesse est honorum beneficia tribuere, ut in spiritualibus operis studio ex remuneratione velut multiplicius insudare. Et quia nova Anglorum Ecclesia, ad omnipotentis Dei gratiam, eodem Domino largiente, et te laborante perducta est, usum tibi pallii in ea ad ista missarum solemnia agenda concedimus, ita ut per loca singula duodecim episcopos ordines qui tuæ subiaceant ditioni. Tua vero fraternitas non solum eos episcopos quos ordinaverit, neque hos tantummodo qui per Eboracæ (vulgo York) episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Britannicæ sacerdotibus habeat, Deo et Domino nostro Jesu Christo auctore, subjectos, quatenus ex lingua, et vita tuæ sanctitatis, et recte credendi, et bene vivendi formam percipiant. Data die decimo Kalendarum Juliarum, anno nono decimo imperii Tiberii Mauricii augusti. »

Longius digressos prædictorum sacerdotum gerulos alia Gregorii prosequitur epistola, qua per abbatem Mellitum mandat Augustino, ut « fana quæ bene constructa sint tantum idolis destructis in ecclesias et cultum veri Dei commutentur et consecrentur, quatenus gens ipsa in eisdem fanis suis Christum Dominum adorans, ad loca consueta familiaris

A convertatur. Animalia, quoque quæ solebant dæmonibus immolare, jam non in cultum diaboli, sed in laudem Dei in usum suum occidant, et Donatori de satietate sua gratias agant. Sic Israelitico populo in Ægypto Dominus in suo sacrificio, animalia immolare præcepit, ut vero hæc Deo, non idolis immolarent. Data die quinto decimo Kalendarum Augusti, anno imperii Mauricii decimo nono.

In tertia vero epistola missa Augustino (D. GÆCON. lib. IX, *epist.* 58) : ex magno gaudio conversæ per eum gentis, in laudem Domini exclamat sic inchoans : « *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. II, 14) ; quia granum frumenti cadens in terra mortuum est, cujus morte vivimus, cujus infirmitate roboramur, cujus amore in Britannia fratres quærimus, quos ignorabamus, cujus munere quos nescientes quærebamus, invenimus. Quis autem narrare sufficit, quanta hic lætitia in omnium corde fidelium fuerit exorta? Quod gens Anglorum operante omnipotentis Dei gratia, et tua fraternitate laborante, expulsis errorum tenebris, sanctæ fidei luce perfusa est, quod mente integerrima jam calcat idola, quibus prius vesano timore subiacebat, quod omnipotenti Deo puro corde substernitur? » Deinde post pauca prosequitur :

« Scio, frater charissime, quod omnipotens Deus, per dilectionem tuam, in gente quam elegi voluit, magna miracula ostendit. » Hæc dicens, inquit Dei signifero gaudium, et timorem, ut gaudeat Anglos per miracula ad Christum converti, timeat vero ne humana imbecillitas in aliorum profecta incipiat labi. Proponit illi summum amicum Dei Moysen in exemplum. Hic per tanta signa Ægypto percussa, aperto mari eduxit populum Israel, siccis vestigiis, duce lucis columna. « Jejunans quadraginta diebus et noctibus, tabulas legis accepit, inter cœcos tonitrus pertimescente populo, solus etiam familiari colloquutione Dei pasci meruit. De cœlo manna, item carnes ad satietatem nimiam ministravit. Ad jussum Domini, licet diffidens, larga fluentia de petra eduxit. Inde per triginta octo annos signis effulsit innumeris. In omni dubitatione Dominum consulens, Deo loquente, docebatur. Illi resistentes terræ hiatus absorbit, victoriis hostes oppressit. Hunc ergo tantarum gratiarum executorem, una diffidentie culpa, qua ad aquas contradictionis ante præscriptos triginta octo annos deliquerat, et in tanto tempore inter tanta tamque benefica et amica Domini colloquia, recognitionem neglexerat justa Dei sententia, tandem a terra illa repromissionis morte præripuit. » Talibus monitis pervigil Gregorius Dei famulum, jam olim in omni sanctitate fundatum, altius in timore, et fide solidare curavit. Quem tandem proficitur electum, qui etiam de multorum conversione gaudium facere conatur in cœlo. Et in hoc itaque cœli, et angelorum gaudio præmissas voces repetit, epistolam finiendo.

(87) Exstant apud V. Bedam lib. I, c. 28. et I. XII, ep. 31, D. Greg.

Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus A bonæ voluntatis.

Regem nihilominus Ethelbertum [seu Aldibertum] post laudisona initia, sic hortatur blandiflua epistola (D. GREGOR. *epist. commonitoria ad regem Ethelbertum*, 60, l. ix). « Eam, inquit, gloriose filii, quam accepisti divinitus gratiam, sollicita mente custodi, Christianam fidem in populis tibi subditis extendere festina, zelum rectitudinis tuæ in eorum conversione multiplicata, idolorum cultus insequere, fanorum ædificia everte, subditorum mores in magna vitæ munditia exhortando, terrendo, corrigendo, et boni operis exempla monstrando, ædifica, ut illum retributorem invenias in cælo, cujus nomen atque cognitionem dilataveris in terra. Ipse enim vestræ gloriæ nomen etiam posteris gloriosius reddit cuius vos honorem quæritis, et reservatis in gentibus. Sic enim Constantinus quondam piissimus imperator, Romanam rempublicam, a perversis idolorum cultibus revocans, omnipotenti Deo, Domino nostro Jesu Christo, secum subdidit, seque cum subjectis populis, tota ad eam mente convertit. Unde factum est ut antiquorum principum nomen suis vir ille laudibus vinceret, et tanto in opinione prædecessores suos, quanto et in honore opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem unius Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti, regibus ac populis sibimet subjectis, festinet infundere, ut et antiquos gentia suæ reges laudibus ac meritis transeat, et quanto in subjectis suis aliena peccata deterserit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen securior fiat. Reverendissimus autem frater noster Augustinus in monasterii regula edoctus, sacræ Scripturæ scientia repletus, bonis auctore Deo operibus præditus, quæque vos admonet, libenter audite, devote peragite, studiose in memoriam reservate, quia si vos eum quod pro omnipotente Deo loquitur auditis, idem omnipotens Deus hunc pro vobis exorantem celerius exaudit. Parva autem xenia transmisi, quæ vobis parva non erunt, cum a vobis ex beati Petri apostoli fuerint benedictione suscepta. Omnipotens itaque Deus, in vobis gratiam suam quam cœpit, perficiat, atque vitam vestram et hic per multorum annorum curricula extendat, et post longa tempora in cælestis vos patriæ congregatione suscipiat. »

Gloriosæ quoque reginæ Berthæ [*al.* Aldibregæ] scribit (88). Unde hæc excerptimus: « Remeantes, dilectissimus filius noster Laurentius presbyter, et Petrus monachus, qualis erga reverentissimum fratrem et coepiscopum nostrum Augustinum gloria vestra exstiterit quantaque illi solatia, vel qualem charitatem impenderit, retulerunt. Et omnipotentem Deum benediximus, qui conversionem gentis Anglorum mercedi vestræ dignatus est propitiis reservare. Nam sicut per recordandæ memoriæ Helenam matrem piissimi Constantini imperatoris

(88) Ad reginam Bertham litteræ D. Gregorii, (lib. ix epist. 59.)

ad Christianam fidem corda Romanorum accendit, ita et per gloriæ vestræ studium, in Anglorum gente ejus misericordiam confidimus operari. Et quoniam prudentiæ bono, sicut revera Christianæ, et recta fide, gloria vestra munita, et litteris docta est, et Deo volente aptum nunc tempus est, agite ut, divina gratia cooperante, cum augmento possitis quod neglectum est reparare. Itaque mentem gloriosi conjugis vestri in dilectionem Christianæ fidei adhortatione assidua roborate. Vestra illi sollicitudo in augmentum in Deo amoris infundat; atque ita animos ejus etiam pro subjectæ sibi gentis plenissima conversione succendat, ut et magnum omnipotenti Deo de devotionis vestræ studio sacrificium offeratis, et ea quæ de vobis narrata sunt, et crescant, et vera esse modis omnibus approbentur, quia bona vestra, non solum jam apud Romanos, pro vita fortius oraverunt, sed etiam per diversa loca, et usque Constantinopolim ad serenissimum principem pervenerunt. Unde petimus ut, sicut nobis de Christianitatis vestræ solatiis lætitia facta est, ita quoque de perfecta operatione vestra angelis fiat gaudium in cælis. Sic vos in adiutorium supra scripti reverentissimi fratris, et coepiscopi nostri, et servorum Dei quos illuc misimus in conversione gentis vestræ, devote ac totis viribus exhibete. Ut et hic feliciter cum glorioso filio nostro conjugis vestro regnetis, et post longa annorum tempora, futuræ quoque gaudia vitæ, quæ finem habere nesciunt, cum fructu æternæ mercedis capiatis. Data die decimo Kalendarum Juliarum, imperante Mauricio Tyberio, anno nono decimo. »

De his etiam quæ Francorum episcopis scripsit idem papa mellifluus hæc pauca excerptimus. « Sicut ignis, aura flante, fit grandior, ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt. Quia igitur, Redemptoris nostri gratia cooperante, tanta de Anglorum gente ad Christianæ fidei gratiam multitudo convertitur, ut reverentissimus frater et coepiscopus noster Augustinus, eos qui secum sunt, ad hoc opus exsequendum, asserat non posse sufficere; aliquantos ad eum monachos cum dilectissimis, et communibus filiis, Laurentio presbytero, et Mellito abbate prævidimus transmittendos. Et ideo fraternitas vestra charitatem, quam decet, exhibeat. Præterea quæ regi Francorum Lothario de sanctorum susceptione, Brunechildi de ipsorum ubique fuis miraculis, gratificis scriptis suggesserit, in suis epistolis liquide clarescit. »

Hæc itaque apostolicæ commendationis scripta Britannicæ regem, et reginam cum summo antistite suo, non solum divino gaudio repleverunt, verum etiam ad cælestia regna appetenda vehementius ascenderunt [*f.*, accenderunt].

Interea Augustinus ab ecclesiastico ritu discrepantes Britonum pontifices, regis adminiculo ad alia, quibus gratias habet, eamque adhortatur ad meliora

rom Ecclesiarum omnium communem observantiam, humili prece et admonitione invitat. Cui illi, velut in acie, non solum repugnant, verum etiam suos usus omnibus præminentiores sancti papæ Eleutherii auctoritate pronuntiant. Tandem signipotens Augustinus parat in aliquo debili curando veritatis argumentum. Assistitur **64** cæcus, Anglicus, Dei nimirum nutu oblatus, ne Britones sibi arrogarent signum, si quis de suis esset salvatus. Offeritur ergo adversariis cæcus; illis abnuentibus, Augustinus, flexo genu, fusa prece, signatis orbibus cæcis Dominica cruce. « In nomine, inquit, Domini sic iste cæcus illuminetur, sicut nostra assertio sanior comprobatur. » Cui protinus respondens claro testimonio clara oculorum illuminatio, dat certam fidem tanti signi splendore, congaudenti populo, quam vera sit Augustini assertio. Ipsi quoque Britones approbant quod inficiari nequeunt. Attamen dilationem postulant qua majores suos convenient, data die qua consilium repetant. Venere ergo septem episcopi a quodam Justo suæ partis viro ita edocti ut si Augustinus mitis et humilis corde probaretur, quod esse si ipsis episcopis adventientibus assurgeret, cognosceretur, tunc illi velut Domini nuntio, et jugum Domini ferenti obedirent. Si vero episcopis, qui plures essent, non assurgeret velut arrogans, et contemptor ab his contemneretur. Tali mucrone quo perirent præcincti, Augustino sibi non assurgente, furiose indignati, ipsum, et omnia ejus dicta repudiant, eoque ferocius rebellant, quo ille humilior, et amabilior deprecatur, ut concordem Ecclesiarum normam sectentur. Hac sane mansuetissima charitate et charitativa mansuetudine erat, discipulum Christi et famulum lucidius cognoscere, quam si superbis assurgendo ipsorum videretur obstinatiam honorare, et honorando approbare. Perverse ergo superbi humilem famulum Domini calumniabantur superbiæ inæstimatione, cum ipse Dominus, qui dicit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* (Matth. xi, 29); sedens docuerit, pauperes spiritu beatos esse; quod illi esse nequibant, typo elationis suæ. Sed cum adhuc præcordialis pater illorum salutis avidissimus oraret, et saltem in his tribus universali Ecclesie jungerentur, hoc est in baptizando, et Pascha Domini celebrando, atque una secum Angli Christum evangelizando, omnia prorsus abdicant, quin etiam omnem ejus ditionem a se exterminant. Quos ille prophetali increpans machæra: Ab illis, inquit, hostibus peribitis, quos fratres habere in regno Dei abhorretis, et ab his vitam perditis, quibus effusam omnibus gratiam Christi invidetis.

Igitur post triumphalem hujus vatis assumptionem ad Dominum, rex Anglorum Edelfridus bellicosissimus, Britones immanissima cæde pene delevit; capta civitate Legionum, quam Angeli Lagacestram, Britones Karlegion appellant. Irruerat illic inestimata multitudo sacerdotum et monachorum contra hostem oratura. Confluxerat etiam de mo-

nasterio Bancor plusquam duo millia monachorum, quos omnes labor manuum alebat. Hos pariter oratione, et triduanis jejuniis in hostem pugnantes, hostilis gladius vel acriores adversarios exhausit. Et ex his mille ducenti, reliquis profligatis, extincti sunt. Cæsi autem populi non est numerus. Sic Augustini contemptores, vatem experti sunt veracem, quem supplicem abjecerant et minacem.

Confessor itaque Domini a supra memoratis rebellibus tendens, cum sancto choro sociorum, ad Eboracam civitatem, videt hominem secus viam accubantem paralyti, cæcitate, atque ægestate ter miserabilem. Audit hunc turbæ pretereuntis causam interrogantem; cognitumque famosi Augustini nomen inclamantem, openque et eleemosynam tanti Patris implorantem. Ad quem accedens æmulator Dominici Clavigeri, « *Argentum inquit, et aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc do tibi: In nomine Domini Jesu Christi, surge* (Act. iii, 6), et illuminare; præditusque salute et luce, procede; nec jam indigeas gestatore vel duce. » Hoc verbum Christi nominis, quasi ex ore Christi prolatum, subito orexit paralyticum, illuminavit cæcum, simul etiam his apertis oculis cordis, suscepit baptismum, pariterque cum corporis officio, animæ profectum;

O virum spiritu Dei plenum, cui, ubi res divina posebat, tam parata erant signa ad salvandum quam verba ad docendum! Nam quis referat quam crebris miraculorum conuscationibus ubique emicuerit? Quantas fidelium turbas et in illo itinere, et in sinibus Eboraci et in omnibus quo se vertit locis, Deo lucratus sit? quantum etiam aliis diebus, ac temporibus profecerit, cum in una Dominicæ Nativitatis die, quam universa angelorum gloria perpetuo concelebrat, plus quam decem millia virorum, præter innumerabilem multitudinem feminarum ac parvulorum vitali baptismate regeneraverit. Quæ vero sacerdotum, aliorumque sacerorum ordinum copia, ad tantum populum abluendum sufficeret? Benedictio itaque fluvio, Anglice *Suatus* nuncupato, jubet summus pontifex per præcones, et magistros, omnes binos, et binos, confidenter ingredi; et in trino Deitatis nomine, alterum ab altero vicissim baptizari. Sicque omnes renati non minori miraculo quam quondam populus Israel divisum mare; itemque Jordanem retro conversum transierat, in alteram ripam sunt transpositi. In tam profundo gurgite, in tanto tamque diverso sexus et ætatis examine, nemo perit, nemo læditur; magnum hoc erat miraculum. Sed hoc magnum, majori eminentia superatur, cum omnis debilitas et infirmitas in illo amne deponitur; omnis languidus et deformatus sanus et reformatus egreditur. O festivum spectaculum angelorum et hominum! cum tot millia candidæ gentis ex unius fluminis alveo, velut ex unius genitricis, prodirent alvo; et de uno stagno tanta progenies in supernam civilitatem nasceretur olympo! Hinc serenissimus papa Gregorius, cum omnibus supernorum contuberniis erumpens in gaudia, non

tulit nec reticere sancto patriarchæ **65** Alexandriæ A Eulogio; scripsitque gratissime congratulatio, de tanto exercitu in illa una Natalis Domini die baptizata. Ecclesia autem in hujus Baptistæ Augustini perpetua memoria et nomine, juxta prænominatum fluvium, condita ac dedicata, præbens credentibus postulata, prædicti papæ comprobata testimonia.

Regresso ergo Evangelio Domini ab Eboraco, homo horrenda lepra totus ulcerosus, orans a benefico Patre opem salutis, infusa benedictione apostolicæ dextræ, cum signaculo salutiferæ crucis, et nomine Dei majestatis, continuo sensit sibi omnem dolorem velut a luce tenebras aufugisse, et quasi exuto veteri homine fœditatis luridæ, novum hominem incolumitatis suæque formositatis solemniter se induisse. Nam dicente ipso summæ Trinitatis **B** confessor: « In nomine Christi mundare; » hoc trino videlicet benedictionis crucis, et nominis Domini medicamine, æger restauratur plena sospitate. Residunt turgidæ manus et digiti, facies, et omnia membra suo decore et officio deducuntur. Jam clamose eloquens lingua, abicit [abjicit] tarataram [at., taratantara] (89) hactenus suppressæ vocis interpretem. In tanta signorum gloria, Christiani in laudem Christi prorumpunt, pagani ad fidem proficiunt.

Hinc divertens dux verbi Domini, successit tandem cuidam profanæ villulæ in provincia quæ dicitur Dorseta; ubi dæmoniacæ plebientia sanctos Dei omnibus opprobriis ac ludibriis dedecorare; adeo ut (quod etiam referri injuria est), productas piscium caudas ingereret. Unde indignatus Spiritus Domini, in hujus auctores sceleris, et in omnem illorum progeniem, suum dedecus, per os Augustini vatis perpetua sententiavit, et pravam propriam ignominiam, sanctis vero perennem gloriam refudit.

Erat et alia gens in orientali plaga Angliæ, ita in sacrificiis dæmonum a gehennæ incendio inflammata, ut nuntios Christi cœlestia regna promittentes, non modo audire abhorrent, verum etiam tota mentis insaniam, eos punire, vel exterminare æstuarent.

Nil preces, nil blanditiæ valere; terrores superni iudicii, vel inferni deridebant, prodigia et signa exsufflabant. Tam desperabiles et perditos, fides et benignitas Augustini porire non pertulit. Resistens supernæ iræ, orat Patrem misericordiæ, ut ingratos clementiæ corrigat correctione. Itaque ab ardore profanitatis suæ, ardent omnes invisibili igne, et sulphureo torre; quam pœnam nunquam antea, nec postea senserat hæc patria. Nemo evasit, ubi nemo innocens exstitit. Ubique ejulatus, vagitus senum, juvenum, lactentium una ardentium inhorrebat; ut et parentes in suis partibus cruciarentur. Convolvant

(89) *Taratantara*. Hanc vocem adinvenit Ennius ad exprimendum sonitum tubæ, inquit Servius in ix *Æneid*.

(90) *Cernhel* huic loco nomen indidit. Ibidem

omnes ad Christi famuli vestigia, qui Christi repelerant mandata, justo supplicio jam cruditi, quia in Christi baptismate per Augustinum possent a supplicio liberari. Sic ille lætifer ignis fœtidas carnes exedens, quem omnia fluentia non exstinguerent, omnia medicamenta non expellerent, solo Domini fonte, Augustini ope, ab omnibus baptizatis exstinctus et expulsus est, atque ab omni Augustini climate perpetuo eliminatus.

Ab illis autem, quos supra retulimus, suo opprobrio sententiatos, Augustinum suosque beatos conhortes, per quinque milliaria progressos, et per desertam atque inaquosa loca vagabundos, æstus, et sitis ac lassitudo premebat, quorum unum incommodum viatores gravare poterat. Verum ille qui sedebat meridie super fontem fatigatus ex itinere motus scrvorum suorum labore, et oratione, non indignatus est visibiliter suo charo ac fideli condescendere dispensatori, suoque dulci affatu hunc consolari. « Constans esto, ait, et fiducialiter age, serve mi complacito, quia tecum sum promptus adjutor in omni necessitate, ac bona tua voluntate. Pro quibuscunq; volueris pete, sciens me favere semper benignæ charitati tuæ. Tibi quippe apertum est ostium regni mei, ubi intres in gaudium Domini tui. » Hæc dicens Dominus cælo receptus est.

Tam dulci fonte saliente in vitam æternam abertim potatus Augustinus, nescit sitire fontem quem sitiit iterum, nec operari cibum qui perit, sed qui **C** permanet in vitam æternam. Una erat intentio tam desiderabilem aspectum lacrymis sequi abentem, quibus purgatis oculis attingeret angelorum lucem. Continuo flexis genibus, adorans in loco ubi steterunt pedes Domini, et quasi ipsa Domini vestigia exosculans, Magdalencæ fleibus rigabat, æternamque dilectionem in his aromatizabat.

Perpendens etiam hanc terram cœlestis benefici plenam inundatione, ubi emicuit fons vitæ, baculum ipsi loco impressit, cum quo mox æstuantem laticis puri scatebram elicuit. Unde omnes Deo gratias libantes ad satietatem refecit. Qui in amnes et rivulos hactenus diffusus, hæc loca prius solitaria, populosissima præbuit. Ubi Theologus confessor Domini a cernendo Deum, quem ibi vidit, **D** Cernhel (90) loco nomen indidit: quod ex Latino Hebræoque contextum in unum coaluit. Prima enim syllaba cern, visum, secunda hel, declarat Deum, ibi quoque oratorium, in perennem memoriam Dominicæ visionis, molitus est, in nomine Domini Salvatoris. Inde etiam monasterium in honore principum apostolorum dedicatum, Cernelium est appellatum, quo constat monachorum choro decoratum. Illum autem fontem, Augustini nomine consecratum, credentibus esse saluberrimum, hic unum

monasterium Cernelium appellatum constructum, diciturque S. Petro; de quo v. Malmesb. De Pontif. Ang. lib. II, De Monast. Shirburnens., etc., fol. 112.

docent miraculosa; teste provincia, nuper declaratum.

66 Notus est sub abbate Cerneliensi presbyter parochianus, sacra mysteria populo celebrare assolitus. In languore detritus, vigilanter observabatur jam moriturus. Nox, et aegritudo, somnum suggestit defesso. Videt Augustinum assistere clementissimum pontificalibus redimiculis, et præfulgida virga festivum. Ille, treventem blando alloquio permulcens, jubet ægram surgere, Augustini fontem adire, ibique trina iteratione psalmum quinquagesimum ore fidei revolvare, inter psallendum vero trina ipsiunctione corpus diluere, sic ipsum vita donandam ac sospitate.

. Et ne, inquit, dubitaveris, hæc ipsum Augustinum tibi dicere noveris, ad cujus fontem dirigeris. Mirum dictu! Protinus expergiscens semimortuus, tanquam serpes exsurgit, innitensque baculo, ad jussum lavacrum tetendit. Putabant custodes hunc lethi instantia sic oberrare. Sublegunt ejus vestigia non resistendo, sed potius quo, vel ad quid processerit, explorando. Æger in fontis lavacro tertio mergitur, injunctum psalmum tertio modulatur. Et, o celerem medicum suum! æger quasi de morte resuscitatus, serpes domum regreditur. Quod ergo Elisæus exegit in leproso septeno lavacro, septiformis Domini Spiritus sacramento, hoc Augustinus compendiosius explevit in languido; terno videlicet vivificæ Trinitatis probamento. Jam verò quis exponere sufficit tantam tanque jucundam omnium admirationem, cum mane abbas et fratres cum frequenti populo audissent ipsum sacerdotem missas, et horas debitas, astanti turbæ decantantem, cujus omnes expectabant intereptionem? Ille exponens publice per ordinem Augustinum suæ recuperationis in Christo fuisse auctorem, omnes in majorem Dei excitat laudem, sanctique sui venerationem.

Post perlustratam cum crebris virtutibus, ex magna parte Britanniam, regresso Augustino ad perennem habitationem suam Doroberniam, undique occurritur a domestico populo, tanquam suæ pacis angelo, et tanquam soli ad ortum suum reducto, ubi recolligitur a cunctis triumphali jubilo. Tunc confluentē turba debiliū ad tam salutis prodigium, interveit juvenis tripliciter miserandus, triplici nexu calamitatis obstrictus. Incurvis vestigiis genibus gradiabatur pro pedibus, obstructoque ore, et auribus nec loqui, nec audire loquentes poterat, surdus, et mutus. Dat gemitum pro precibus. Signis deprecatur; signis interrogatur, signis poscenti respondetur. Audit Augustinus non loquentem, alloquitur non audientem, dirigit non ambulantem. Sic, inquam, triformiter miserum, in trinæ Deitatis nomine, triplici donat salute.

Reformatis gressibus, erexit clavulum, loquacem fecit mutum, surdo infudit auditum. De trimoda angustia, trimoda curato nascitur lætitia. Currit inoffense, loquitur plane, audit clare; sed mens hominis ventosa, inmemor pristinæ miseræ et impatiens salutis re-

ditæ, adeo in omnem defluxit vanitatem ut sua gerulitate, et inquietudine, inter sacra etiam officia, ecclesiam turbaret et plebem. Murmurabant omnes quod perniciosior sibi esset hospitas concessa quam prior pœna. Hinc indignante per Augustinum correptrice Domini clementia, pedes saltatorii, et hægum procaz, et aures scurrilitatis anicæ prioribus vinculis arctius alligantur, donec placato Domino satisfactione, per Augustinum relaxarentur. Sic ille denuo triformi redditus corporis sanitati, majori etiam donatur sensate mentis incolunitate.

Vitam et passionem pretiosi pontificis et martyris Livini, legimus a sanctis comitibus suis Foliano, Elia, et Kyliano fidelissime suo scriptori expositam; de qua pauca hic inscriamus, ad beati Augustini pertinentia gloriam. Commemoratur ibi Augustinum omnibus profectuosum [i. e. profecturum], ad piam regem Scotiæ Colomanum venisse; Livinum puerum ibi cum sancto Menalchio archipontifice baptizasse; regem, et reginam inter baptizandum hunc suscepisse, dextram auream fuso desuper jubare coruscasse, et baptizatum divinam cruce, cum hac voce ter consignasse: *Dilectus Deo et hominibus, cujus memoria in benedictione est* (Eccli. xlv, 1). Hunc cum adolesceret, et mundialis gloriæ nexus abruptere æstualet, angelus Domini palam salutans ex nomine, dicensque: « Ave, frater Livinæ; » hortatur ut ab Angliæ antistite Augustino presidente Doroberniæ, totius sanctitatis documenta pergeret accipere. Quem festinantem ad mare, angelus excipiens serenissima pulchritudine ac melliflua exhortatione, cum prænominatis tribus sociis duxit, præcedendo per longos tractus pelagi. Istant tanta oblectatione ut putarent se non freta, sed solidissima ac florentissima prata calcare. Gaudebant se quasi in monte transfigurati Domini splendidissime deambulare, ubi Petrus cum discipulis optabat manere (Math. xvii, 4). Ilac nempe florida et amœna suavitate, docebantur illum doctorem appetere, de cujus corde et ore haurirent nectar dilectionis paternæ, et mel dulcedinis æternæ; de cujus nardifluo horto carperent aromata vitæ; quo duce current per omnia floreta cœlestis philosophiæ, et uberri-mos campos theoricæ doctrinæ. Perductis jam sanctis ad Cantia [Cantiæ] littora, dux angelus cum luce splendida, quo sequantur comites, redit ad æthera. Sic beatus Livinus pervenit ad desideratissimum Augustinum; apud quem 67 ita profecit per quinquennium ut tanti patris filiolus ab ipso donatus sacerdotalibus indumentis, susciperet (adole-scente quidem ævo, sed animo grandævæ) sacerdotium, sicque de discipulo magister gentis suæ consequeretur summum pontificium et martyrii bravium.

Sequitur attestatio cujusdam veteros, qui hactenus durans asserit avum suum beatum Augustinum vidisse, et ipsum avum de lubrico ac nebulosissimo Christianum modestum ab ejus baptisterio surrexisse; ipsum vero sanctum, innumerabilia, jaci-

turba vallente, signa patrasse. Referebat idem modernus asperstes, ab avo et patre relatam sancti formam, personam patriciam, staturam proceram, ipsumque nudis pedibus patriam lustrando, callos in plantis attraxisse. Affirmabat enim eundem avum ex benedictione baptizatoris Augustini, plurimum ultra centum annos vixisse (107), ipsamque longævitatæ benedictionem in patrem suum descendisse; in se etiam centenarios progenitorum annos longe exerevisse.

Jam æternis amoribus totus saucius, Augustinus, jam a terrenis tumultibus in requiem Domini absorptus, vim faciebat celo crebris precum, suspiriorum, et lacrymarum pulsibus. Tandem intelligens ex Spiritus sancti responso suum exauditum desiderium, sacratissimum Laurentium, apostolicis virtutibus præclarum et inter sanctos comites præcipuum, rege cum confluente populo in immensum congratulante, ordinat cum omni solemnæ gaudii sibi successorum, ut quondam apostolorum princeps Petrus Clementem, videlicet ob novellæ informationis necessitatem. Antea autem Mellitum consecraverat Lundoniæ episcopum, Justumque Rosi [al., Roffæ] sibi suffraganeum; quorum Mellitus tertius, Justus in archipresbiterium sibi successit quartus.

Jam vero exhortato rege, et Ecclesia, ac populus perseverarent in fide, et amore Christi, relinquens

Explicit Vita sancti Augustini Anglorum apostoli.

(91) Auctorem vixisse circa ann. 1000 ex his colligi potest.

VARIÆ LECTIONES ET ADDITIONES

AD CHRONICON BECCENSE

(Edidit Martene *Ampliss. Collect.* tom. VI, col. 105, ex ms. bibliothecæ serenissimæ reginæ Sueciæ n. 1503.)

Col. 653, lin. ult. Cui successit Rogerius filius ejus. *Ms. cod.*, cui successit Rogerius frater ejus. Roberto de Tougeyo priore claustrali. *Ms. cod.*, Roberto de Torigneyo p. c. Beccensis monasterii. Eodem mense dux Henricus rediens de Aquitania Rothomagi in die festivitatis S. Joan. Bapt. gratanter assensum præbuit prædictæ electioni, quam archiepiscopus Rothomagensis Hugo, vir summæ religionis et industriæ, cum imperatrice matre ducis, antea ut præsentibus libentissime confirmaverant. Sequenti vero mense in festivitate Mariæ Magdalene prædictus electus benedictus est in abbatem apud S. Philibertum de Monteforti, ab Heberto episcopo Abrincatensi et Girardo Sagiensi, præsentibus abbatibus Rogerio Beccensi, Michaele Pratellensi, Hugone de S. Salvatore Constantiensi.

Col. 654, lin. 15. Respicens augustum præcisam rupe sepulcrum. *Ms. cod.*, respicis angustum præcisam rupe sepulcrum.

Col. 655, lin. 32. Mathildis, etc. *ms. cod.*, Mas-suldus, etc. cujus corpus apud Beccum delatum est

A omnibus perpetuæ dilectionis pignora, præsentem ipso rege cum pontifice Laurentio, inter omnium lacrymosa examina, vallente cum lætissima celestium chorea, transiit ad æterna Christi solemnia. Quos infini laudatores prosequamur, non ex æqualibus plangentibus, sed his triumphantibus cantibus. Regnas, Augustine, Augustis sæcli nomine, et dignitate sublimior; qui auxisti rem Christi publicam, et Romanæ Ecclesiæ adjecisti Britanniam, melius quam Cæsar Augustus Romanis opibus Alexandriam. Te reges, et principes, et senatus Anglorum, et turba gentium comitantur in cælum. Te angeli et archangeli, throni et dominationes excipiunt, te coronat Rex regum.

B In monasterio vero quod condidit, a sancto Laurentio, ipso rege Edelberto, et patria conflente dedicato, reconditur pretiosissimum corpus ejus festivo cum jubilo, ubi Romani atque alii successores sui, sicut uno animo, ita uno colliguntur thalamo.

Quam pulchre vero Ecclesiarum parens Roma tanta pignora edidit, quæ totius Britannici Oceani Patres et institutores emineant! Quanto odore sevitatis et splendore gloriæ unius amor, et unum cubiculum simul confovet, et astringit! Qui si distinguerentur per diversas mundi nationes, singuli patroni singulis populis solariter præluerent.

et ante altare beatæ Dei genitricis Mariæ in eadem ecclesia honorificè sepultum. Anno millesimo centesimo septuagesimo octavo idem pretiosus martyr canonizatus est. *ms. cod.* an. 1175, etc.

Col. 657, lin. 25. Et Rotrodo Rothomagensi. *Ms. cod.*, a Rotrodo Rothomag. Lin. 24. Et Henrico Briocensi. *Ms. cod.*, Henrico Bajocensi. *Ms. cod. add.* Anno 1179 Ludovicus rex Francorum vota sancto Thomæ soluturus orationum causa Angliam intravit et per triiduum Cantuarie moratus est.

Col. 658, lin. ult. Dominus Richardus de sancto Leodegario, tunc infirmarius prædicti loci. *Ms. cod.*, Dominus Richardus de S. Leodegario, tunc justitiarius prædicti loci.

Col. 659, lin. 27. Amoto Ingelranno foro sancto, D etc. *Ms. cod.*, amoto Ingelranno foro facto.

Col. 662, lin. ult. Ce fut en temps de l'abbé Pierre, pour ce qu'en pierre. etc. *Ms. cod.* Ce fut en temps de l'abbé Pierre, à qui écheyt maintes pierres, pour ce qu'en pierre, etc.

Col. 668, lin. 44. Fecit dedicare ecclesiam novam